

## ԳԱԼՍՑՅԱՆ ՎԱՐԴԱՆ

(ԵՊԶ)

### ԹՈՒՐԹԻԱՅԻ ՌԱԶՄԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԾԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Ռազմարդյունաբերական համալիրի զարգացումը թուրքական զինված ուժերի արդիականացման քաղաքականության կարևոր մասն է: Բանակում կատարվում են համակարգային փոփոխություններ, կրճատվում է անձնակազմի թվաքանակը, նաև պարտադիր զինծառայության ժամկետը: Պրոֆեսիոնալ բանակ ստեղծելու համար նպատակ է դրված բանակում ավելացնել պայմանագրային զինծառայողների թիվը: Այս փոփոխությունների համատեքստում ռազմական արդյունաբերական համալիրի զարգացումը դիտվում է որպես բանակի արդիականացումն ապահովող կարևոր նախապայման: Սույն հոդվածում ներկայացված են թուրքական զինված ուժերի 3 հիմնական զորատեսակներին ցամաքային զորքերին, ռազմաօդային և ռազմածովային ուժերին մատակարարվելիք զինտեխնիկայի 3 նոր տեսակները: Դրանք են թուրքական արտադրության Altay տանկը, ATAK T – 129 ռազմական ուղղաթիռը, ամֆիբիա տիպի փոխադրող ռազմանավը (LPD-Landing Platform Dock):

Թուրքիայի ռազմարդյունաբերական համալիրի ուսումնասիրությունը կարևոր է ոչ միայն այն տեսանկյունից, որ ներկայացնում է Հայաստանի հանդեպ ոչ բարեկամական պետության ռազմական պոտենցիալը, այլև նրանով, որ թուրքական արտադրության ռազմական տեխնիկայով հետաքրքրված է Ադրբեջանը: Թուրքական ռազմական արդյունաբերական որոշ ընկերություններ արդեն իսկ իրենց ներկայացուցչություններն ունեն Բաքվում, ինչպես օրինակ ASELSAN-ը, որը զբաղվում է հիմնականում կապի միջոցների արտադրությամբ: Թուրքիան Ադրբեջանին դիտում է որպես իր ռազմական արտադրանքի գլխավոր պատվիրատուներից մեկը:

Թուրքական ռազմական արդյունաբերության առաջ նպատակ է դրված ավելացնել զինված ուժերին թուրքական արտադրության զինտեխնիկայի և սարքավորումների մատակարարման ծավալը:

Հրապարակվել է այս ուղղությամբ Պաշտպանական արդյունաբերության գլխավոր վարչության 2009-2016 թվականների ռազմավարությունը<sup>1</sup>: Փաստաթղթում ներկայացված են 7 տարվա կտրվածքով այն զինատեսակները, տեխնիկայի նմուշները, որոնք պետք է մատակարարվեն թուրքական բանակին: Ընդ որում նախատեսվում է թուրքական արտադրության զինտեխնիկան նաև արտահանել: Ռազմավարության մեջ նպատակ էր դրված 2011 թվականին Թուրքիայում արտադրված զինտեխնիկայով և ռազմամթերքով ապահովել պաշտպանական համակարգի կարիքների 50 %-ը, ռազմական արդյունաբերության արտադրանքի արտահանումը նույն տարում հասցնել 1 միլիարդ դոլարի<sup>2</sup>:

Պաշտպանական արդյունաբերության գլխավոր վարչության 2013 թվականի իրականացվելիք ծրագրում նշված են նաև 2011 թվականի արդյունքները: Զեկույցի համաձայն 2011 թվականին թուրքական ռազմարդյունաբերական համալիրը ապահովել է պաշտպանական համակարգի կարիքների 54%-ը: 2011 թվականին թուրքական ռազմական արտադրանքի արտահանման ծավալը կազմել է 1,09 միլիարդ դոլար<sup>3</sup>: Փաստորեն թե՛ ներքին կարիքների ապահովման, թե՛ արտահանման տեսանկյունից 2011 թվականի պլանը կատարվել է:

Թուրքական ռազմական արդյունաբերությունը իրականացնում է զրահատեխնիկայի, հրթիռահրետանային համակարգերի, կապի, էլեկտրոնային պայքարի համակարգերի, անօդաչու թռչող սարքերի, ռազմածովային զինտեխնիկայի արտադրություն: Այս հոդվածում նպատակահարմար ենք գտել անդրադառնալ ցամաքային, ռազմաօդային և ռազմածովային ուժերում կիրառվելիք թուրքական ռազմարդյունաբերության առավել մասշտաբային նախագծերին:

Ցամաքային զորքերի թերևս ամենամեծ և կարևոր նախագիծը թուրքական տանկի արտադրությունն է: Թուրքիան պատրաստվում է

<sup>1</sup> 2009-2016 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı.

[http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Documents/2009\\_SSSS.pdf](http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Documents/2009_SSSS.pdf)

<sup>2</sup> Նույն տեղում:

<sup>3</sup> Savunma Sanayi Müsteşarlığı, Performans programı 2013. s. 17.

<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Performans%20Program/2013/2013YiliPerformansProgrami.pdf>

2015 թվականին սկսել սեփական Altay տանկերի խմբաքանակային արտադրություն: Altay-ի նախագծման աշխատանքները սկսվել են դեռևս 2007 թվականին: Արտադրողը թուրքական Otokar ընկերությունն է, որը զբաղվում է քաղաքացիական և ռազմական մեքենաների արտադրությամբ: Տանկի նախագծմանը աջակցել են հարավկորեացի մասնագետները և Altay-ը փոխառել է հարավկորեական K2 տանկի շատ առանձնահատկություններ: 2016 թվականին նախատեսվում է 250 տանկեր շահագործման հանձնել թուրքական բանակին<sup>4</sup>: 2013 թվականի ապրիլին տեղի ունեցան տանկի փորձարկումները, որոնցում թուրք մասնագետների գնահատմամբ այն ցույց է տվել տպավորիչ արդյունքներ արագության և շարժունակության տեսանկյունից: Ադրբեջանը և Սաուդյան Արաբիան արդեն հետաքրքրություն են ցուցաբերել Altay տանկի նկատմամբ և այն գնելու պատրաստակամություն հայտնել:

Հասկանալու համար Altay-ի առավելություններն ու թերությունները անհրաժեշտ է այն համեմատության մեջ դնել այլ տանկերի հետ: Թուրքական Altay տանկը հիմնականում համեմատում են գերմանական արտադրության Leopard 2 և ռուսական T-90 տանկերի հետ: Տեխնիկական-մարտավարական հատկանիշներով Altay-ը մոտենում է այս 2 տանկերին, սակայն առավել մոտ է Leopard 2 տանկին, շատ ասպեկտներում էլ Altay-ը զիջում է ռուսական արտադրության T-90 տանկին: Շարժիչի հզորությունը 1500 ձիաուժ է, ինչը հավասար է Leopard-ի շարժիչի հզորությանը և 500 ձիաուժով ավելի է քան T-90-ի շարժիչին<sup>5</sup>: Altay-ի վառելիքի պաշարը 500 լիտր է: Այս ցուցանիշով այն զգալի զիջում է իր մրցակիցներին: Leopard-ի վառելիքի պաշարը միջև 1200 լիտր է, ռուսական տանկինը՝ մինչև 1600լ: Altay-ը միանգամից կարող է անցնել 500 կմ տարածք, այս ցուցանիշով գրեթե հավասար է Leopard-ին, սակայն զիջում է T-90-ին, որի ցուցանիշը 700 կմ է: Առավելագույն արագությունը 3 տանկերի մոտ էլ

<sup>4</sup> Altay Milli Tank Projesi, Savunma ve Havacılık Sanayi İhracatçılar Birliği.

<http://www.turksavunmasanayi.gov.tr/tr/proje/altay-milli-tank-projesi>

<sup>5</sup> Leopard 2 A7, Product specifications, Krauss-Maffei Wegmann.

<http://www.kmweg.com/home/tracked-vehicles/main-battle-tanks/leopard-2-a7/product-specification.html>

գրեթե նույնն է: Altay-ի առավելագույն արագությունը 70կմ/ժ է, T-90 տանկինը՝ 60 կմ/ժ, Leopard-ինը՝ 72 կմ/ժ<sup>6</sup>: Ուղիղ նշանառությամբ կրակի հեռահարության ցուցանիշով Altay-ը զիջում է իր 2 հիմնական մրցակիցներին: Altay-ը ուղիղ նշանառությամբ թիրախը կարող է խոցել մինչև 3000 մ հեռավորության վրա, Leopard-ը՝ 4000, T-90-ը՝ 5000<sup>7</sup>:

Փաստորեն Altay-ը իր մրցակիցներին զիջում է վառելիքի պաշարի, կրակի հեռահարության և առավելագույն անցողունակության ցուցանիշներով: Ոչ պակաս կարևորություն ունի նաև տանկի գինը: Այս առումով էլ թուրքական տանկը չի դիմանում ռուսական T-90-ի հետ մրցակցությանը: Altay-ը նախատեսվում է վաճառել միջինը 5,4 միլիոն դոլար գնով՝ կախված մոդիֆիկացիայից, այն դեպքում, երբ T-90-ի գինը տատանվում է 2,5-ից 3 միլիոն դոլարի սահմաններում: Leopard 2-ի վերջին A7 մոդիֆիկացիայի գինը 4-7 միլիոն դոլար է՝ կախված տեխնիկական հագեցվածությունից և գնվող տանկերի քանակից<sup>8</sup>:

Այսպիսով թուրքական տանկը խմբաքանակային արտադրության հանվելուց հետո դեռևս պետք է դիմանա ուժեղ մրցակցության միջազգային շուկայում: Առաջին հերթին խոսքը վերաբերում է ռուսական տանկերին, որոնք համաշխարհային շուկայում հատնի են գին-որակ համադրության լավագույն ցուցանիշով: Մասնագետների համոզմամբ Altay-ը հագեցած է ժամանակակից տանկ կոչվելու համար անհրաժեշտ զինատեսակներով և տեխնիկական հատկանիշներով, սակայն թուրքական տանկը համաշխարհային շուկայում դեռևս վստահելի անուն չունի, տարիներ կպահանջվեն, որպեսզի Altay-ը կոչվի կայացած նախագիծ: Altay-ը դեռ իր որակները պետք է ապացուցի թուրքական բանակում, նրա հեղինակությունը զգալի կբարձրանա, եթե ժամանակի ընթացքում դառնա թուրքական բանակի հիմնական հարվածային տանկը:

Թուրքական ռազմաօդային ուժերի խոշոր նախագծերից մեկը ATAK T-129 ռազմական ուղղաթիռի արտադրությունն է: 2007 թվականին

---

<sup>6</sup> Altay Ana Muharebe tankı. <http://www.roketsan.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/ALTAY.pdf>

<sup>7</sup> УралВагонЗавод, танк-T-90С. <http://www.uvz.ru/product/70/3>

<sup>8</sup> Desert Leopards: Germany selling heavy armor to the Saudis? Defense industry daily, 13/08/2013, <http://www.defenseindustrydaily.com/desert-leopards-germany-selling-heavy-armor-to-the-saudis-06993/>

Թուրքիայի պաշտպանական արդյունաբերության գլխավոր վարչությունը 1,2 միլիարդ դոլարի պայմանագիր ստորագրեց AgustaWestland անգլոիտալական ընկերության հետ: Պայմանագրով Թուրքիան իրավունք է ստացել արտադրել 50 T 129 հարձակվողական ուղղաթիռներ՝ հարմարեցված Թուրքիայի պայմաններին: Ուղղաթիռները արտադրվելու են Թուրքիայում AgustaWestland կոնցեռնի A 129 Mangusta ուղղաթիռի բազայի վրա: Նախագծի թուրքական կողմի կապալառուն Թուրքիայի օդատիեզերական ընկերությունն է (TUSAŞ)<sup>9</sup>: ATAK T 129-ը հանդիսանում է A 129 ուղղաթիռի մոդեռնիզացված տարբերակը: Կատարելագործվել և հզորացվել է շարժիչը, ավելացել է ռադարների քանակը, ավելացել է թռիչքի հեռավորությունն ու բարձրությունը, թարմացվել է նավիգացիոն տեխնիկան, ուղղաթիռը համալրվել է ժամանակից թուրքական և արտասահմանյան հրթիռներով<sup>10</sup>:

ATAK T 129-ի արտադրությանը ներգրավվել են թուրքական ռազմաարդյունաբերական ընկերություններ: Դրանցից ASELSAN-ը իրականացնում է ծրագրային ապահովումն ու տարբեր սարքավորումների արտադրությունը: Իսկ ROKETSAN ընկերությունը մատակարարում է հրթիռներ<sup>11</sup>:

Հատկանշական է, որ թուրքական ուղղաթիռը արդեն իսկ մասնակցում է միջազգային տենդերների: Հարավային Կորեայի հայտարարած ուղղաթիռի գնման մրցույթում բազմաթիվ փորձարկումներից հետո ATAK T 129-ը մրցույթի կարճ ցուցակում ընդգրկվել էր Ամերիկյան Boeing ընկերության AH-64 Apache և Bell ընկերության AH-1Z ուղղաթիռների հետ: Սակայն մրցույթի վերջնական արդյունքում հաղթող է ճանաչվել Boeing ընկերության AH-

---

<sup>9</sup> AgustaWestland 129 to be model for Turkish ATAK, Flightglobal 14/09/2007. <http://www.flightglobal.com/news/articles/agustawestland-129-to-be-model-for-turkish-atak-216788/>

<sup>10</sup> Вертолёт боевой поддержки Т-129 для турецких вооружённых сил, Военное обозрение. 22/10/2012. <http://topwar.ru/20209-vertolet-boevoy-podderzhki-t-129a-dlya-tureckih-vooruzhennyh-sil.html>

<sup>11</sup> Հովսեփյան Լ., «Թուրքիայի ՋՈՒ արդիականացումն ու ռազմաարդյունաբերությունը», Ե., 2010, էջ 105:

64 Apache ուղղաթիռը<sup>12</sup>: ATAK T-129-ը ցուցադրվել է Բահրեյնի ավիաշոույում, որը համարվում է Մերձավոր Արևելքում ռազմական տեխնիկայի ցուցադրության կարևոր հարթակ: Թուրքական ուղղաթիռով հետաքրքրված են Ադրբեջանը, Ալժիրը, Կատարը, ԱՄԷ-ն, Եգիպտոսը և մի շարք այլ երկրներ: Սակայն թուրքական ուղղաթիռի արտահանման հետ կապված առաջացել են խնդիրներ: Պակիստանը սեփական ռազմաօդային ուժերի պարկը թարմացնելու համար պատրաստակամություն է հայտնել Թուրքիայից գնել ATAK T 129 ուղղաթիռներ: Պակիստանը հիմնականում օգտագործում է ամերիկյան արտադրության ուղղաթիռներ: Այս գործարքը անհանգստություն է առաջ բերել Միացյալ Նահանգներում: Խնդիրն այն է, որ ATAK T 129-ի շարժիչը արտադրված է ԱՄՆ-ում՝ անգլո-ամերիկյան ընկերության կողմից: Հավանականությունը մեծ է, որ ԱՄՆ-ը արգելափակի թուրքական ուղղաթիռի արտահանումը այս շարժիչով<sup>13</sup>:

Ֆինանսական տեսանկյունից թուրքական ռազմական արդյունաբերության մասշտաբային ծրագիր է սեփական ավիակրի ստեղծումը: Այս դեպքում ավիակիր ասվածը հարաբերական է, խոսք է գնում ամֆիբիա տիպի փոխադրող ռազմանավի մասին: Այս դասի ռազմանավեր ունեն աշխարհի 8 երկրներ, դրանք հիմնականում նախատեսված են ռազմական տեխնիկայի փոխադրումների, դեսանտային ուժերի տեղափոխման համար: Դրանց տախտակամածը կարճ է և նախատեսված է ուղղաթիռների տեղակայման համար: Թուրքական զինված ուժերի ղեկավարությունը խնդիր է դրել, որ կառուցվելիք ռազմանավը պետք է կարողանա ամենաքիչը 1 գումարտակ առանց բազայի աջակցության՝ սեփական լոժիստիկ միջոցներով փոխադրել ճգնաժամային գոտի<sup>14</sup>:

---

<sup>12</sup> Defense industry daily, Turkey finally lands its attack helicopters. 19/02/2014 <http://www.defenseindustrydaily.com/turkey-shortlists-2-attack-helicopters-updated-02397/>

<sup>13</sup> ABD Türkiye'yi ATAK'ın lisansı için tehdit etti. Haberler, 17/10/2013. <http://www.haberler.com/abd-turkiye-yi-atak-in-lisans-i-icin-tehdit-etti-5188786-haberi/>

<sup>14</sup> Havuzlu Çıkarma Gemisi (LPD), Savunma Sanayi Müsteşarlığı. <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/projeler/Sayfalar/proje.aspx?projeID=30>

2010 թվականին Պաշտպանական արդյունաբերության վարչությունը հայտարարեց այս նավի կառուցման մրցույթի մասին: Առաջարկներ ուղարկվեցին նավաշինական 7 ընկերությունների: Մրցույթին մասնակցելու հայտ ներկայացրած 3 ընկերություններից միայն մեկը՝ KOÇ հոլդինգին պատկանող RMK Marine Gemi Yapım Sanayi A.Ş. ընկերությունը ընդունեց կառավարության նախապայմանը և պատրաստակամություն հայտնեց կառուցել ռազմանավ ինքնուրույն նախագծով: Մնացած 2-ը առաջարկում էին չինական և իսպանական արդեն գոյություն ունեցող նախագծեր: Սպասվում էր, որ տենդերի հաղթող կճանաչվի KOÇ հոլդինգին պատկանող ընկերությունը, սակայն 2013 թվականի սեպտեմբերի 26-ին Էրդողանի գլխավորությամբ Պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեն հետագծեց նախագծի իրականացումը<sup>15</sup>:

2013 թվականի դեկտեմբերի 26-ին Պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեն նոր որոշում է ընդունել և ռազմանավի կառուցումը հանձնարարել Sedef նավաշինական կազմակերպությանը<sup>16</sup>: Այն հենց սկզբից մասնակցել էր տենդերին և առաջարկել էր կառուցել ռազմանավ իսպանական Խուան Կառլոս ռազմանավի նախագծով: Սակայն չէր հաղթել նախնական մրցույթում, քանի որ RMK ընկերությունը առաջարկել էր ինքնուրույն նախագիծ:

Թուրքիայի ռազմածովային ուժերին առնչվող կարևոր նախագիծ է նաև MILGEM-ը: Այս նախագծով ենթադրվում է կառուցել 8 կորվետներ, որոնք ունեն 99 մետր երկարություն, 2,3 հազար տոննա ջրատարողունակություն, հագեցած են ժամանակակից հրթիռային համակարգերով, ունեն 76 մմ հրանոթներ: Նախատեսված են առափնյա հերթապահության, սուզանավերի դեմ պայքարի և ցամաքային

<sup>15</sup> Պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեի որոշումը Թուրքիայում կապում են Գեզի զբոսայգու ցույցերի հետ: Բողոքի ակցիաների ժամանակ Թաքսիմ հրապարակին մոտ գտնվող և KOÇ հոլդինգին պատկանող Divan հյուրանոցը ապաստան էր տվել ռուսիկանության գործողություններից տուժած ցուցարարներին: Այս միջադեպը թուրքական կառավարությունը գնահատել էր որպես աջակցություն ցուցարարներին:

<sup>16</sup> Milyarlık ihaleyi kazanan tersane, Sabah gazetesi. 28/12/2013,

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/12/28/milyarlik-ihalenin-kazanani-belli-oldu>

բազաների պաշտպանության համար<sup>17</sup>: Արդեն կառուցվել և շահագործման են հանձնվել MILGEM նախագծի 2 կորվետներ: Պաշտպանական արդյունաբերության գործադիր կոմիտեն չեղյալ է հայտարարել այս նախագծի կորվետների կառուցման տեղերը КОС հոլդինգին հանձնելու ավելի վաղ ընդունած որոշումը: КОС հոլդինգի հետ պայմանագրի խզումից հետո նախագծի 2 կորվետների կառուցումը հանձնվել է Ստամբուլի նավաշինական գործարանին, մնացած 4 կորվետների կառուցման համար նոր մրցույթ է հայտարարվելու:

Թուրքիայի ռազմածովային նավատորմի կորիզը կազմում են ԱՄՆ նավատորմի կողմից երկար տարիների շահագործումից հետո թուրքական կողմին հանձնված ամերիկյան ռազմանավերը և գերմանական արտադրության սուզանավերը: Հարկ է նկատել, որ ամերիկյան ֆրեգատները հնացած են, սակայն թուրքական կողմը դուրս գրված ռազմանավերը ստանալուց հետո դրանց մոդեռնիզացիայի աշխատանքներ է իրականացնում՝ համալրելով ժամանակակից հրթիռային և ռադիոլոկացիոն համակարգերով<sup>18</sup>: Թուրքական նավատորմը ներկայումս Մև ծովի ավազանում հանդիսանում է ամենաուժեղը: Ռուսաստանի Դաշնության Մևծովյան նավատորմի նախկին հրամանատար, ծովակալ Վլադիմիր Կոմոդորովի գնահատմամբ Մև ծովում թուրքական ռազմական նավատորմը ռուսական և ուկրաինական միացյալ նավատորմին գերազանցում է 4,7 անգամ<sup>19</sup>: Մևծովյան նավատորմը երբեք չի եղել ամենաուժեղը Խորհրդային, հետո նաև ՌԴ ռազմածովային ուժերում, սակայն ավանդաբար գերիշխել է այս ավազանում: Ներկայումս թուրքական կողմը առավելություն ունի թե՛ ռազմանավերի

---

<sup>17</sup> Аватков В., Новая армия нового турецкого режима, Институт Ближнего Востока. <http://www.iimes.ru/?p=15529>:

<sup>18</sup> Обзор турецкого флота, Военное обозрение, 30/04/2011. <http://topwar.ru/27438-vse-vklyucheno-obzor-tureckogo-flota.html>

<sup>19</sup> Турецкий флот почти в 5 раз сильнее флота России, Московский комсомолец, 10/11/2011. <http://www.mk.ru/politics/article/2011/11/10/641804-turetskiy-flot-pochti-v-5-raz-silnee-flota-rossii.html>

քանակով, թե՛ դրանց ռազմական պոտենցիալով: Թուրքիայի ռազմածովային ուժերի տրամադրության տակ ուղղաթիռակիր դեսանտային ռազմանավի հայտնվելը, սեփական արտադրության կորվետների կառուցումը կարող է խորացնել Սև ծովում ուժերի անհավասարակշռությունը ի օգուտ Թուրքիայի: Հարկ է նկատել, որ համեմատելիս նկատի է առնվում ամբողջ թուրքական նավատորմը և ռուսական միայն Սևծովյան նավատորմը: Հնարավոր պատերազմի դեպքում Թուրքիայի պարագայում՝ համեմատաբար փոքր տարածքի և նեղուցների առկայության պայմաններում, ավելի հեշտ է ռազմանավեր տեղափոխել Միջերկրական ծովից դեպի Սև ծով: Նույնը չի կարելի ասել Ռուսաստանի դեպքում: Պատերազմի դեպքում Բալթիկ ծովի կամ Խաղաղօվկիանոսյան նավատորմի ռազմանավերը Սև ծով տեղափոխվելու համար ստիպված կլինեն հսկայական տարածության կտրել և անցնել Թուրքիայի հսկողության տակ գտնվող նեղուցներով:

Այսպիսով թուրքական ռազմաարդյունաբերական համալիրի զարգացման գործընթացն ընթանում է բավական ինտենսիվ տեմպերով: Սեփական արտադրության ռազմական տեխնիկան թույլ կտա նվազեցնել կախվածությունը արևմտյան երկրներից: Սակայն Թուրքիան փորձում է նաև արտահանել իր արտադրանքը: Որպես սպառման հիմնական շուկա դիտարկվում են Կենտրոնական Ասիան, Մերձավոր Արևելքը: Թուրքիան մոտ ապագայում չի կարող մրցակցել ռազմական տեխնիկա արտադրող արևմտյան երկրների հետ: Թուրքական արտադրության տեխնիկայով հիմնականում հետաքրքրվում են պետություններ, որոնք զենքի էմբարգոյի, տարբեր պատժամիջոցների կամ այլ քաղաքական պատճառներով չեն կարող ռազմական տեխնիկա ձեռք բերել արևմտյան երկրներից: Թուրքական արտադրանքի նկատմամբ մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում Ադրբեյջանը: Արցախյան սառեցված հակամարտության պատճառով Եվրոպական երկրները և ԱՄՆ-ը զենք չեն վաճառում Բաքվին: Ռուսաստանից զինտեխնիկայի ներկրումը կարող է ընդհատվել հակամարտության սրման դեպքում: Թուրքիայի պարագայում որևէ խնդիր չկա, այս երկիրն Ադրբեյջանի դաշնակիցն է, աջակցում է

տարածաշրջանում Բաքվի քաղաքականությանը: Թուրքական ռազմարդյունաբերության նորույթներով հետաքրքրված են նաև Պարսից ծոցի արաբական երկրները, Պակիստանը: Ժամանակ առ ժամանակ այս երկրները դժվարություններ են ունենում արևմուտքից՝ առաջին հերթին ԱՄՆ-ից գենքի ներկրման հարցում: Չնայած ծոցի երկրները ԱՄՆ դաշնակից երկրների թվում են, Վաշինգտոնը երբեմն խուսափում է որոշ գինատեսակներ մատակարարել արաբական միապետություններին՝ մտավախություն ունենալով, որ դրանք ի վերջո կարող են հայտնվել ահաբեկչական կազմակերպությունների ձեռքում: Պակիստանի դեպքում մեծ դերակատարություն ունեն վերջին շրջանում Վաշինգտոն-Իսլամաբադ լարված հարաբերությունները՝ կապված Աֆղանստանում իրավիճակի, Պակիստանի տարածքում ամերիկյան անօդաչու թռչող սարքերի չթույլատրված թռիչքների հետ: Այս բոլոր գործոնների պայմաններում առաջանում է ռազմական տեխնիկայի այլընտրանքային աղբյուրների կարիք: Նմանատիպ երկրների համար Թուրքիան բավական հարմար մատակարար է, հատկապես, եթե հաշվի առնենք, որ վերջին շրջանում Թուրքիան իր արտաքին քաղաքականության մեջ մեծ տեղ է տալիս այս տարածաշրջաններին:

**GALSTYAN VARDAN**  
(YSU)

### **ABOUT THE NEW PROJECTS OF MILITARY-INDUSTRIAL COMPLEX OF TURKEY**

Turkish military industry has become an important part of modernization of the Turkish army. In recent years government pays more attention to this sphere and give more financial resources to military industry. The main goal is to supply army with military technique and equipment made in Turkey. Cooperation with other countries (mainly Turkey's allies from NATO) plays a big role in developing of military-industrial complex.

In this article there are represented military innovations for Turkish armed forces – Infantry, Air forces and Navy.

Especially countries of the Middle East region are interested in Turkish military production. Countries like Saudi Arabia and Pakistan are among the main customers. Turkey also uses this fact to increase its influence in the region. The neighbors of Armenia – Azerbaijan and Georgia buy military technique from Turkey. For Armenia it is important to follow Turkish-Azerbaijani military cooperation, because Turkey makes embargo policy and on one hand there are closed borders, and on the other hand there are unresolved Nagorno-Karabakh conflict and ceasefire with Azerbaijan.